

Piotr Zabłocki
Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych
Gdynia-Orłowo

WOKÓŁ FOTOGRAFII OTWORKOWEJ

1. **Historia ciemni optycznej** wyposażonej w mały otwór służący uformowaniu obrazu na płaszczyźnie przeciwległej do otworu jest wielokrotnie dłuższa niż historia fotografii (choć zapewne mniej bogata). Doświadczenia z kamerą obscurą były w swoim czasie fragmentem badań nad właściwościami światła, przyczyniły się do ustanowienia współczesnego kalendarza, spełniły również swoją rolę przy obserwacji zaćmień Słońca. Wyposażona w soczewkę stała się archetypem wszystkich aparatów fotograficznych. Przez pierwsze pięćdziesiąt lat od wynalezienia fotografii rzadko sięgano do kamery otworkowej, jakkolwiek pierwsze zdjęcia za jej pomocą wykonał Sir David Brewster w latach pięćdziesiątych XIX w. Dopiero u schyłku ubiegłego stulecia fotografia otworkowa zyskała na popularności dzięki pojawieniu się tanich kamer bez optyki szklanej, pełniących funkcję podobną do tej, którą dziś spełniają jednorazowe „pstrykawki” (pudełko filmu jest jednocześnie prymitywnym aparatem fotograficznym). Zastosowania artystyczne wiążą się z powstaniem ruchu piktorialnego. Klasyczna dla tego gatunku fotografia George Davisona zatytułowana *Onion Field* (Pole czosnku) została wykonana bez wątplenia kamerą otworkową. Wraz ze zmierzchem piktorializmu również znika zainteresowanie kamerą obscurą jako narzędziem pracy twórczej. Ponowne zainteresowanie nastąpiło w połowie lat sześćdziesiątych i trwa do dziś. Nie wiadomo z całą pewnością, kto w Polsce jako pierwszy sięgnął po kamerę otworkową. Niewątpliwie pierwszym artystą polskim, wykorzystującym konsekwentnie obscurę jako narzędzie urzeczywistnienia swej wizji plastycznej, jest Paweł Borkowski (od 1978 r.).

2. **Fotografia otworkowa** była i jest — na ogół — traktowana jako ciekawostka techniczna lub element procesu dydaktycznego. W środowisku fotograficznym, hołdującym kryteriom estetycznym *Neue Sachlichkeit*¹ lub grupy f-64, efekty wizualne typowe dla zdjęć wykonanych kamerami otworkowymi były nie do przyjęcia (lub w najlepszym wypadku uważane za pełne niedoskonałości), choć pewne jej cechy są atrakcyjne również w myśl obecnie tradycyjnych

¹ *Nowa rzeczowość – przyp. red.*

poglądów warsztatowych. Jako cechy kluczowe, stanowiące o odrębności fotografii „bezsoczewkowej”, należy wymienić:

- a) głębię ostrości rozciągającą się pomiędzy otworem a nieskończonością;
- b) idealnie geometryczną perspektywę;
- c) konieczność stosowania dłuższych niż w przypadku kamer z optyką szklaną czasów ekspozycji;
- d) możliwość samodzielnego kształtowania otworu kamery przez fotografującego;
- e) możliwość dowolnego operowania powierzchnią materiału rejestrującego obraz.

Punkty d oraz e dotyczą rozszerzenia horyzontu twórczego poprzez zindywidualizowanie na poziomie narzędzia (konstrukcji kamery). Artyści, stosując metody fotograficzne oparte na klasycznych rozwiązaniach technicznych muszą posługiwać się obiektywami i kamerami o parametrach narzuconych przez producentów. W przypadku wykonania kamery otworkowej ograniczenia te nie istnieją, gdyż fotograf sam buduje narzędzie swojej pracy. Co prawda można kupić gotowe, półseryjnie produkowane kamery otworkowe, ale skala tego zjawiska nie jest większa niż amatorska produkcja tradycyjnych aparatów fotograficznych.

Wymienić należy też cechy często stosowane przez artystów posługujących się fotografią otworkową, niemniej nie stanowiące o jej odrębności w stosunku do fotografii klasycznej, takie jak:

- f) wielokrotna ekspozycja — dzięki wielu otworom w jednej kamerze lub zmianie jej położenia w trakcie naświetlenia często wykorzystywana podczas fotografowania klasycznymi aparatami;
- g) łatwość fotografowania z niekonwencjonalnych punktów widzenia — najczęściej z „żabiej perspektywy”.

Stopień wykorzystania wymienionych właściwości jest stosowany niekiedy jako kryterium wartości obrazu wykonanego za pomocą kamery otworkowej. Nie można zapominać jednak, że jakikolwiek szczególnie rodzaj fotografii, nawet tak szczególnie jak fotografia otworkowa, posługuje się istniejącym i sprawdzonym językiem przekazu wizualnego, dodając co najwyżej własne środki, nie budujące jednak nowego języka.

Mamy więc z jednej strony fotografie otworkowe imitujące obrazy wykonywane „zwykłymi” kamerami, z drugiej zaś obrazy nieczytelne, o zawikłanej formie i wieloznacznej (lub żadnej, co tu kryć...) treści. Osobnym zagadnieniem jest eksploracja terenów z pogranicza techniki i fizyki, rezultatom tych badań, mimo nieciekawych na ogół skutków plastycznych, niektórzy próbują nadać wymiar odkrycia artystycznego. W przypadku fotografii otworkowej tuszującej swoje immanentne cechy można mówić o straconej szansie, gdy dochodzi do pro-

mowania utworów nieciekawych w imię „czystości gatunku” — o doktrynerstwie artystycznym.

3. **Dostęp do literatury książkowej**, mimo rosnącego zainteresowania fotografią otworkową, jest ograniczony. Zupełnie odmienną sytuację stworzyło upowszechnienie się nowych, opartych o komputery środków komunikacji. Dzięki Internetowi można zapoznać się z tekstami na temat fotografii otworkowej, a także obejrzeć prace dziesiątek osób eksperymentujących z fotografią otworkową, od „niedzielnych fotografów” szukających pola dla nowych doświadczeń poczynając, do prac osób od lat konsekwentnie posługujących się camera obscurą. Materiałów nie brakuje, choć po krótkiej analizie widać skończoność zasobów. Większość publikacji jest dostępnych w języku angielskim.

Rezultatem pracy wyszukiwarki Infoseek.com było 197 dokumentów i serwerów zawierających słowo „pinhole” w nazwie. Wyszukiwarka Altavista zwraca adresy 43 440 dokumentów internetowych zawierających wyraz „pinhole” w tytule lub nagłówku, Yahoo-55 internet site’s w dwóch kategoriach. Amatorom „surfowania” po Internecie polecić można rezultaty wyszukiwania na www.yahoo.com — dobrze pogrupowane, czytelne i nieredundantne.

Na uwagę zasługują poniższe serwisy WWW:

- a) Pinhole Visions: www.pinhole.com. — zdecydowanie najlepsza galeria prac, również sklep z pracami artystów (ceny 350 – 500 USD);
- b) Pinhole Resource: www.pinholerresource.com — strony o charakterze edukacyjnym, informacje o warsztatach twórczych. Jednym z szefów Pinhole Resource jest Eric Renner, autor znanej książki fotografii otworkowej, jedna z czołowych postaci amerykańskiej fotografii alternatywnej lat 70.;
- c) www.pinhole.org — strony prowadzone przez Byrona Jamesa Bignell’a: obszerna amatorska galeria z pouczającymi komentarzami autorów;
- d) Penultimate Pinhole Page: neon.airtime.co.uk/pinhole/pinhole.htm — ciekawa strona, jako jedna z niewielu porusza zagadnienia estetyczne;
- e) www.photo.net/photo/pinhole/pinhole.htm — niezły wstęp do fotografii otworkowej autorstwa Jona Grepstad’a.

Dla osób znających język niemiecki warto polecić witrynę www.linsenfrei.de — wyjątkowo dobra szata graficzna, treść nieprzegadana — trzeba choćby tylko obejrzeć... Dociekliwi powinni skorzystać z dokumentu **Pointer to pinhole photography resources on the Web**

(www.skypoint.com/members/escargo/ppp.html).

Zawiera on adresy najważniejszych stron o fotografii otworkowej pogrupowane tematycznie.

4. **Refleksje z odwiedzin na najważniejszych witrynach WWW** poświęconych fotografii otworkowej są bogate. Okazuje się, że fotografia otworkowa może pełnić dużą rolę edukacyjną, jest też wyrazicielką znużenia kolejnymi kampaniami reklamowymi zachwalającymi coraz to bardziej „nafaszerowane” elektroniką kamery („z automatycznym wyborem motywu” — jak powiedział ktoś żartem...). Prostota techniczna jest identyfikowana z filozofią ekologiczną, protestem przeciwko komercji i zachętą do powrotu do pierwotnych metod fotograficznych. Aspekt społeczny ujawniającego się w wyborze camery obscury jako narzędzia jest również nie do przecenienia. Dające upust indywidualizmowi samodzielne konstruowanie kamery z materiałów traktowanych zwyczajowo jako „mało szlachetne” (albo po prostu śmieci — np. puszki, pudełka po butach itp.), użycie jako materiału zdjęciowego najtańszych, przeterminowanych filmów lub papierów fotograficznych można odczytać jako negację konsumpcyjnego stylu życia zasobnych w dobra materialne społeczeństw. Odcięcie się od wizualnych schematów reklamowej kokieterii kwestionuje potrzebę lub konieczność poruszania się w kierunkach wyznaczanych społeczeństwu przez finansową oligarchię, pomnażającą swoje zyski dzięki sterowanej mitologizacji prestiżu i bogactwa.

Prezentowane w internetowych galeriach prace na ogół niestety nie wykorzystują możliwości stwarzanych przez kamerę otworkową, łudząco przypominając zdjęcia wykonane aparatem małoobrazkowym z ultraszerokokątnym obiektywem — celują w tym zawsze precyzyjni autorzy niemieccy. Na stronie www.linsenfrei.de obejrzyć można np. zdjęcia wykonane kamerą otworkową z użyciem ogromnej mocy studia fleszowego. Można też napotkać prawdziwe perełki, takie jak prace Bernice Halpern Cutler (www.pinhole.com; Collectors Gallery), umiejętnie łączące wielokrotną ekspozycję i sferyczną deformację obrazu. Nie zauważa się także „ulubionych tematów”, choć w naturalny sposób preferowane są motywy statyczne.

Generalnie, nośnikiem idei łączonych z wykonywaniem fotografii otworkowej jest nie jej charakterystyczna forma, lecz sam akt twórczy za pośrednictwem nietypowego dziś środka techniki fotograficznej.

Onion — Field

Piknik pod Koniecpołem I

Piknik pod Koniecpołem II